

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Ongemeen caleidoscopisch toont Žižek op overtuigende wijze hoe de psychoanalyse meer dan ooit inspiratie én inzet is om de mens als subject in deze woelige en wondere tijden te vrijwaren.

Noten

- 1 Glen Daly doceert politieke wetenschappen aan de universiteit van Northampton.
- 2 In deze passage wordt de term «werkelijkheid» met het «reëel» aangeduid. Voordien werd «reëel» terecht voorbehouden voor het Lacaniaanse «le réel».
- 3 Met een hedendaagse figuur als Peter Singer.
- 4 Peter Singer moet het opnieuw ontgelden: «De waarheid van Singers positie is [...] dat het geheime model van de hedendaagse mensenrechten [...] dat van de dierenrechten is» (p. 166).

Een nieuwe Freudhandleiding

Bespreking van

JEAN-MICHEL QUINODOZ (2005). *Reading Freud — A chronological exploration of Freud's writings*. The New Library of Psychoanalysis, Teaching Series. Londen / New York: Routledge. ISBN 1 58391 747 0, 295 pp., £ 19,99

MARC HEBBRECHT

De Zwitserse leeranalyticus Quinodoz is vooral bekend vanwege zijn publicaties over separatieangst (Quinodoz 1993), chaostheorie en psychoanalyse (Quinodoz 1997) en typische dromen (Quinodoz 2002). Hij bouwt bruggen tussen de klassieke freudiaanse leer, de Franse psychoanalyse en het kleiniaanse gedachtegoed. Met dit boek beoogt hij Freuds ideeën toegankelijk te maken voor een zo breed mogelijk publiek zonder al te simplificerend te worden. De prepsychoanalytische geschriften van Freud worden niet besproken; ook

de uitgebreide correspondentie van Freud met andere psychoanalytici (met uitzondering van de briefwisseling met Fließ) wordt niet vermeld. Het boek is de vrucht van een Freudseminarie dat sinds 1988 georganiseerd werd door het psychoanalytisch instituut van Genève en bestemd was voor kandidaten in opleiding. Quinodoz kiest voor een chronologisch overzicht. Het eerste deel, over de ontdekking van de psychoanalyse, bestrijkt de periode 1895-1910 en behandelt alle teksten van de *Studies over hysterie* tot het Leonardo-artikel. Het tweede deel biedt een overzicht van Freuds rijpe jaren, van 1911 tot 1920, waaronder het geval Schreber, de technische en metapsychologische teksten, de narcismestudie en de Wolfenman, om te eindigen met *Een kind wordt geslagen*. Het derde deel draagt de titel *Fresh perspectives* en vat alle geschriften samen die tussen 1920 en 1939 zijn geschreven. Door de chronologische benadering, het klinische accent en gewonemensentaal is dit boek meer dan een historische verhandeling. We kunnen op de voet volgen hoe Freud over de jaren zijn analytische inzichten ontdekt heeft; alleen al om die reden is het boek een uitstekende gezelschap bij het wordingsproces als psychoanalyticus.

De structuur van het boek is rigoureuus. Elke belangrijke tekst van Freud wordt kort ingeleid, vervolgens samengevat en gesitueerd binnen de context van Freuds oeuvre als geheel. De meeste teksten worden historisch ingekaderd met verwijzingen naar het leven van Freud en de ruimere tijdscontext. Verspreid vinden we biografische informatie over belangrijke psychoanalytici die nauw in verband stonden met Freud (Breuer, Abraham, Ferenczi, Jones, Jung, Rank, Pfister, Anna Freud) maar ook korte anekdotes over zijn passionele vriendschap met Fließ; de betekenis van de dood van zijn vader voor zijn zelfanalyse; de opvattingen van Lacan over de grap; de latere levensloop van Dora; de vervolganalyses van de Wolfenman bij Mac Brunswick; de ziektegeschiedenis van Schreber; de

psychoanalyses van Anna bij haar vader; de vriendschap met Lou Andreas-Salomé; zijn visie op religie en jodendom; de gevolgen van het nazisme voor de verspreiding van de psychoanalyse. Anekdotische informatie, postfreudiaanse ontwikkelingen en ontwikkeling van concepten (overdracht, het oedipuscomplex, dwang, psychose, affect, depressie, vrouwelijke seksualiteit) worden samengebracht in aparte rubrieken die van een eigen kleur voorzien worden. Vooral de felrode kleur in combinatie met de kleine letters maakt de teksten over de postfreudiaanse ontwikkelingen tot een beproeving voor de lezer. Bij de bespreking van de postfreudiaanse aspecten brengt Quinodoz op een evenwichtige manier het actuele pluralisme en de diversiteit van stromingen in beeld zoals deze uitgedragen worden door psychoanalytici die lid zijn van de IPA.

Quinodoz noemt zijn aanpak: chronologisch, correlatief en interactief. De manier waarop dit werk tot stand gekomen is, wordt helder uiteengezet. Van bij de aanvang werden de deelnemers geïnformeerd dat het seminarie in een gesloten groep gedurende drie jaar ongeveer elke twee weken zou plaatsvinden en telkens anderhalf uur zou duren. Van elke deelnemer werd een actieve inbreng verwacht: elkeen diende vooraf de gekozen tekst te lezen; ieder groepslid schreef voor het seminarie een kort commentaar van maximaal driehonderd woorden over ofwel biografische aspecten ofwel concepten ofwel postfreudiaanse ontwikkelingen. Quinodoz is duidelijk: door een hoge standaard te stellen, wordt een bijzondere dynamiek in de groep op gang gebracht. Daarom is dit boek ook een uitstekende handleiding voor de Freudseminaries die tijdens de analytische opleiding georganiseerd worden. Dit boek schonk me wel interessante gedachten. Quinodoz verwijst bijvoorbeeld naar het artikel van Schaeffer waarin hysterie wordt vergeleken met een robijn die alle kleuren van het lichtspectrum opslorpt en alleen het rood weerkaatst: de

hysterica glinstert, ze weerkaatst seksualiteit omdat ze het seksuele trauma schuwt en laat vooral datgene zien waar ze bang voor is. We lezen interessante vergelijkingen tussen Franse en Britse psychoanalyse. In Frankrijk zal men de klassieke kuur voorbehouden voor patiënten met een neurotische structuur die in contact gebracht kunnen worden met de symbolische betekenis van wat ze te zeggen hebben. De kleinianen hebben meer oog voor primitieve vormen van symbolisatie zoals de symbolische gelijkstelling bij psychotici. Hun indicatiegebied voor de klassieke kuur is dan ook veel ruimer. De actuele visies op tegenoverdracht worden beknopt opgesomd; de extremen duidelijk aangegeven: sommige Amerikaanse intersubjectivisten moedigen zelfonthulling door de analyticus aan terwijl in lacaniaanse groepen elke verwijzing naar de tegenoverdracht radicaal afgewezen wordt. Ook aan de controversen in de Britse vereniging in het begin van de jaren veertig wordt aandacht besteed. De vraag of psychoanalyse een kunst is dan wel met (leerbare) techniek te maken heeft, wordt zeer genuanceerd beantwoord. Bij de bespreking van Freuds narcismestudie worden de verschillende actuele visies op de psychoanalytische behandeling van narcistische stoornissen overzichtelijk weergegeven; grosso modo zijn er twee visies, afhankelijk van de overtuiging of er een objectloos stadium aanwezig is aan het begin van het psychisch leven dan wel of het object reeds waarneembaar is. Aan het einde van elke hoofdstukje worden de nieuwe concepten in een tekstvak geplaatst.

Dit boek is de eerste uitgave van een nieuwe reeks die een introductie beoogt te geven op centrale onderwerpen in de psychoanalyse. Het kost moeite om het boek aan één stuk uit te lezen; daarvoor is het te compact geschreven. Maar het is wel een bijzonder goede leidraad bij het (her)ontdekken van Freud. Wie de nieuwe Freuduitgave van de Uitgeverij Boom wil bezitten, doet er verstandig aan zich ook het boek van Quino-

doz aan te schaffen. Eigenlijk kan men Freud pas echt ontdekken door zijn werk in de oorspronkelijke taal te lezen; ons Nederlands staat er gelukkig niet ver van af.

Literatuur

- QUINODOZ, J. M. (1993). *The taming of solitude: separation anxiety in psychoanalysis*. Londen/ New York: Routledge.
- QUINODOZ, J. M. (1997). Transitions in psychic structure in the light of deterministic chaos theory. *International Journal of Psychoanalysis*, 78, 699-718.
- QUINODOZ, J. M. (2002). *Dreams that turn over a page: paradoxical dreams in psychoanalysis*. Londen: Brunner/Routledge.

Schuld, schaamte en vermeende cultuurverschillen

Bespreking van

ARTHUR HEGGER, PIETER LOOTSMA, PHILIP HERMANS, JOHNNY FONTAINE & DORIS NAUER (2005). *Over schuld en schaamte*. Tilburg: KSGV. ISBN 90 75886 276, 100 pp., € 16,50

FRANS SCHALKWIJK

Het Katholieke Studiecentrum voor Geestelijke Volksgezondheid vroeg een groepspsychotherapeut, een voormalig gevangenispredikant, een pastoraaltheologe en twee universitair onderzoekers te schrijven over het belang van schuld en

schaamte. Twee bijdragen sprongen er voor mij uit. Psycholoog en antropoloog Philip Hermans schetst provocerend allerlei uitspraken van deskundigen en leraren over het vermeende gebrek aan schuld- en schaamtegevoel bij Marokkaanse jongeren. Vervolgens analyseert hij hun antwoorden op de TAT-platen en toont hij aan dat ook zij het hele scala van schuld- en schaamtegevoelens kennen. De Arabische taal kent een veelheid van woorden om allerlei schuld- en schaamtenuances weer te geven. Stereotypering van de Marokkaanse cultuur door westerse wetenschappers lijkt mede debet aan het vermeende verschil tussen schuld- en schaamteculturen. Minstens zo interessant is de bijdrage van Johnny Fontaine, die de begrippen schuld en schaamte empirisch onderzocht in België, Peru en Hongarije. Er lijken twee soorten schuld en schaamte te bestaan: een inter- en een intrapersoonlijke variant. Hij komt tot observaties als: 'Naarmate een situatie meer interpersoonlijke schuld uitlokt, lokt ze minder intrapersoonlijke schaamte uit.' Ze ontkrachten de lang aangehangen veronderstelling dat individualistische culturen meer schuldgevoelig en collectivistische culturen meer schaamtegevoelig zouden zijn. De bijdragen van Hermans en Fontaine laten zien dat als psychoanalytische theorie in verband wordt gebracht met cultureel-antropologische kennis, er verhelderende en verrassende nieuwe inzichten kunnen ontstaan. Het niveau van de bijdragen is te wisselend en de aard van de bijdragen te divers om het bundeltje een 'aanrader' te noemen. Maar er is zeker interessante stof in te vinden.